

בדין קנין הגוף בקנין לזמן

בהתורה והמדינה" קובץ ט—י דף שמ"ב ראיתי שהרב הגאון ר' אהרן דוב בוראק (זצ"ל) ר"מ בישיבת ר' י"א ניו-יורק דן בדין קנין הגוף בקנין לזמן וכתב דהמכירה לנכרי של קרקעות בא"י להפקעת איסורי מלאכה בשביעית שנהגו בה בתור הוראת שעה מבוצעת עפ"י חוזה מכירה לזמן ששנת השמיטה מובלעת בתוכו, וזה נעשה עפ"י היסוד שגם מכירה לזמן היא מכירה בקנין הגוף. וזהו לפי שיטת ר' אביגדור כהן צדק המובאת בשו"ת הרא"ש כלל ל"ה סי' ב' ובקצוה"ח רמ"א סק"ד. והקשה הרה"ג הנ"ל מגמ' גיטין מ"ח מחלוקת ר"י ור"ל אם קנין פירות כקנין הגוף או לא במוכר שדהו בזמן שהיובל נוהג ביובל שני כפרש"י. וכתב הרי מכאן מפורש שכל שמוכר לזמן ה"ז רק בגדר קנין פירות ולא נחשב קנין הגוף כלל וכו' ולא נחשב כקנין הגוף אלא לדעת הסובר שקנין פירות כקנין הגוף. עכ"ד.

על קושי' זו נראה לומר דהנה בגיטין מ"ח אמר רבא קרא ומתניתא מסייע ליה לריש לקיש קרא במספר שני תבואות ימכר לך וברש"י, ובשעת היובל משתעי וכו' אלמא אין גוף הקרקע מכור אלא תבואות; מתניתא דתניא בכור נוטל פי שנים וכו' וברש"י, דגוף הקרקע לא הי' קנוי ללוקח, נראה מזה דלדברי ר"ל דקנין פירות לאו כקנין הגוף הוא דוקא היכא דקנה רק פירות*; או כמו שמביא הגמ' בדף מ"ז ע"ב המוכר שדהו לפירות מחלוקת דר"י וריש לקיש והוא בזמן שאין היובל נוהג דגם בזה לא קנה קרקע ולא כלום אבל המוכר שדה לזמן בזמן שאין היובל נוהג דקונה קרקע וגם פירות והעיקר הקנין הוא בקרקע נראה שגם לריש לקיש יהי' קנין הגוף וזה שכתב הרמב"ם בפ' כ"ג מהל' מכירה הל' ו' ומה הפרש יש בין המוכר קרקע לזמן קצוב ובין המקנה אותה לפירותיה שהקונה לפירות אינו יכול לשנות צורת הקרקע ולא יבנה ולא יהרוס אבל הקונה לזמן קצוב הוא בונה והורס וכו' כמו שעושה הקונה קנין עולם לעולם, נראה מדברי הרמב"ם דהקונה פירות אין לו שום קנין בקרקע משו"ה אינו יכול לשנות צורת הקרקע אבל הקונה לזמן קצוב קנה קרקע כמו שכתב בהל' ה' ומשו"ה יכול לבנות וכו'.

(* לפיז אין מקום לחלק בין יובל ראשון לשני, ולפי"מ שהגמרא כן מחלקת צ"ל שהוא

ומהירושלמי דס"ס השולח מוכרע כדברנו וז"ל הירושלמי דבר תורה קנה שדה ביובל רבי אילא אמר קנה קרקע אבא בר ממל אמר לא קנה קרקע מתיב ר' אבא בר ממל לרבי אילא על דעתך דאת אמר קנה קרקע יחפור בה בורות וכו' אמר ליה התורה אמרה ושב לאחוזתו בעינו אייתי רבי יעקב בר אחא שמעתא קדמיהן ולא ידע דעוד אינון פליגיין רבי יוחנן אמר מביא וקורא רבי שמעון בן לקיש אמר אינו מביא וקורא, הרי מפורש דלרבי אבא בר ממל דאמר לא קנה קרקע סבר כריש לקיש רואין אנו מזה דהפרש רב הוא בין קנין לזמן דיובל דבזה לא קנה קרקע רק פירות ובזה סבר ריש לקיש דקנין פירות לחוד אינו מביא, ולו יצויר דקנה גם קרקע אז גם לריש לקיש הי' מביא ממילא דהמוכר לזמן קצוב לנכרי דקנה גם קרקע אין זה קנין פירות לחוד אלא קנין שדה ופירות.

אגב ראיתי בח"ס חלק חוש"מ סימן קל"א דכתב דלמ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף אינו קורא החסרון הוא משום כיון דהמקרא בכורים מדבר לנוכח הקב"ה אשר נתת לי וא"כ בעי כעין שנתנה הקב"ה והוא יתברך נתן מתנה מוחלטת לצמיתות ולא קנין פירות וכו' ואינה בכלל נתת לי ודבריו צריך עיון דהא בגמ' גיטין מ"ז מרבינן ולביתך מלמד שאדם מביא ביכורי אשתו וקורא ובזה ודאי אין לו להבעל קרקע.

ומה שתירץ הרה"ג הנ"ל דלמ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף הוא דוקא בזמן שהיובל נוהג שיש שם דין ושב לאחוזתו משא"כ כל קנין לזמן שאין בו דין ושב לאחוזתו זהו באמת קנין הגוף ממש, זה לא נראה, מהירושלמי שהבאנו דהא רק לרבי אילא דאמר קנה קרקע צריך להפסוק דושב לאחוזתו אבל לרבי אבא בר ממל דסבר לא קנה קרקע וזה מה שכתב הירושלמי דר' אבא בר ממל סבר כריש לקיש אינו צריך להפסוק דזה דאסור לחפור משום דלא קנה קרקע דהא קודם שאמר לו רבי אילא הפסוק הי' ג"כ סבר דאסור לחפור משום דקנין פירות לאו כקנין הגוף, ואם כדברנו דלמ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף אסור לחפור משום דלא קנה קרקע ואינו דורש הפסוק של ושב לאחוזתו, אפשר ליישב קושית המל"מ פי"א מה' שמיטה ויובל דהביא מה שכתב הרמב"ם פכ"ג מה' מכירה ה"ה והי' המוכר גוף הקרקע לזמן קצוב ה"ז מכורה ומשתמש הלוקח בגוף כחפצו וכו' ומה הפרש יש בין המוכר קרקע לזמן קצוב ובין המקנה אותה לפירותיה שהקונה לפירות וכו' ולא יבנה ולא יהרס אבל הקונה לזמן קצוב הוא בינה והורס וכו' ותמה המל"מ ע"ז מהירושלמי דהבאנו דקונה שדה ביובל אינו יכול לחפור מפני שהתורה אמרה ושב לאחוזתו.

ולפי דברינו יהי' ניחא כיון דלמ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף אינו סובר הדרשה של ושב לאחוזתו והרמב"ם הא פסק הכי בהל' בכורים פ"ד ממילא היכא דקנה גם קרקע לו יהא אף לזמן קצוב מותר לחפור והפסוק ושב לאחוזתו נאמר רק לר"י דאף דקנה קרקע בכל זה אסור מטעם של ושב לאחוזתו, ועיין בתורה תמימה ויקרא כ"ה פ' כ"ח, או שנאמר תירוץ אחר דכל ענין איסור החפירה בשדה בזמן שהיובל נוהג הוא מטעם דבחפירתו הוא עושה פעולה שתישאר לצמיתות ובזה אסרה תורה מטעם לא תמכר לצמיתות אבל הקונה לזמן בזמן שאין היובל נוהג למה יהא אסור לו לחפור.

ומה שמביא רא"י מהבבלי שמותר לחפור להקונה בזמן היובל מגמ' גיטין מ"ח שמביא הגמ' מחלוקת התנאים בלוקח שדה מאביו והקדישה ואח"כ מת אביו אם היא בדין שדה אחוזה דלר"מ קנין פירות כקנין הגוף וע"כ במיתת אביו לא ירש כלום וצריך מיעוט שאינה בדין שדה מקנה, ואם נאמר שהקונה שדה בזמן היובל אסור לו לחפור בה בורות למה צריך מיעוט שאינו בדין שדה מקנה הא בלאו מיעוט אין זה שדה מקנה דהא במיתת אביו ירש ההיתר חפירה, ומוכח מזה שגם לפני מיתת אביו היה מותר לו לחפור. רא"י זו אינו מוכרח דהא בגמ' ב"ב קל"ו ע"ב אמרינן לר"י אבא לגבי בריה אחולי אחיל הקנין פירות שיש לו וכמו כן מחלק הקרני ראם בגמ' גיטין מ"ז ע"ב על דברי מהרש"א בד"ה מתה אין וכו' וא"כ מה רא"י היא לכל הקונה בזמן שהיובל נוהג.

ועוד קשה לי על חבריו הא יכולים לאמר דהקרא צריך להיכא דנתן לו אביו רשות לחפור, וכתב המל"מ דברשות מותר לחפור דלא כמו שכתב הח"ס חלק חו"מ סימן קל"א דנתינת רשות אסור מטעם דהוי כמו שמוכר לצמיתות. ועוד נראה לי דזה גופא דאם אנו חושבין אותו שלא ירש כלום במיתת אביו ועתה כשהוא מקדיש הלוא אינו מפסיד שדהו דהא תחזור לו ואם נחשוב שהוא יורש הלוא מפסיד שדהו ולמה לא נעמיד שהוא סילק מירושתו היתר חפירה בכדי שלא יפסיד כל השדה וכשיטת הראב"ד דיכול אפילו הפשוט לומר איני יורש ואינו פורע דהא דנין עכשיו מהו עם השדה אם היא צריכה לחזור לו או לא, ועל זה צריך מיעוט דאינו שדה מקנה, והעיקר דהא הדין שאסור לחפור הוא לא מטעם שלא קנה ההיתר חפירה אלא שאיסור אחר רבוץ עליו מטעם ושב לאחוזתו, וא"כ מאן נימא לן שאביו מוריש לו ההיתר חפירה, אלא שבמיתת אביו נסתלק האיסור של ושב לאחוזתו וההיתר חפירה היה לו גם קודם דהא קנה.

ובמש"ל פי"א א' כתב נסתפקתי במוכר שדהו בזמן שהיובל נוהג אם יכול הלוקח לחפור בה בורות או דילמא אינו יכול לשנותו לפי שלא מכר לו אלא אכילת פירות, והביא דברי הרמב"ם אליבא דהראב"ד והמ"מ דפשיטא להו דקונה בזמן היובל דעושה בשדה כל הפצו, והקשה מהירושלמי הנ"ל דאסור לחפור מטעם ושב לאחוזתו, ורצה לומר דהרמב"ם לשיטת הבבלי דבפרק יש נוחלין קאמר הגמרא ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו ומנין לפנחס שלא הי' לו לאלעזר דדילמא פנחס זבין מזבן ותירצו זבן מזבן לא מצית אמרת דא"כ נמצאת שדה חוזרת ביובל וצדיק קבור בקבר שאינו שלו ואי אמרת דמוכר שדה אינו יכול לשנותו תיפוק ליה דלא היו יכולים לקבור בו לאלעזר דאין לך שינוי גדול מזה דהא כשחזור אינו יכול לפנותו, וכתב על זה דאפשר דברשות בעל השדה הי' שיוכל לעשותו בית הקברות, עכ"ל.

ולפי מה שכתבנו דהאיסור חפירה להירושלמי הוא לא מטעם המוכר דהא כבר קנה הלוקח לכל דבריו אלא איסור אחר גורם מטעם ושב לאחוזתו אי"כ מה מועיל הנתינת רשות של המוכר דהא אינו בעלים ליתן רשות וצ"ע. ומה שכתב החילוק דבלוקח רגיל גם הבבלי מודה דאסור לחפור מצד המצוח של ושב לאחוזתו אבל בלוקח שדה מאביו שיתכן שימות אביו בינתיים ולא יצטרך להחזיר השדה כלל אין בו איסור, נראה שלא צחק בזה מסוגית הגמ' שבת י"ט

דאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת ועיין במפרשים מטעם ספק שמא יבוא לחילול שבת ואסור להכניס את עצמו לספק איסור, דגם כאן שמא יבוא היובל לפני מיתת אביו, דאז לא רק שלא יוכל לקיים המצוה של ושב לאחוזתו אלא דעבר למפרע האיסור חפירה. ומה שרצה לומר דבאחין שחלקו יהא להם האיסור חפירה, עיין בתוס' גיטין מ"ח ע"א בסוף וא"ת לר"י דמחזירין זה לזה ביובל תו לא משכחת שדה אחוזה דכול' הו' שדה מקנה וכו' ויש"ל כיוון דתחת זו תחזור לו אחרת לא קרינן בה שדה מקנה אלא שדה אחוזה. ונראה דהא הבאנו לעיל מהירושלמי דרבי אילא דסבר אסור לחפור. הוא שיטת ר"י וא"כ מסתבר דקושית התוס' קאי גם שיהא אסור לחפור ובתירוצם יהא ניחא גם קושי' זו.

ועוד נראה לי להביא רא'י דבאחין שחלקו מותר להם לחפור מגמ' גיטין מ"ח אמר רב יוסף אי לאו דאמר רבי יוחנן קניין פירות כקנין. הגוף לא מצא ידיו וכו' דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל ואי לאו כקנין הגוף דמי לא משכחת דמייתי בכורים אלא חד בר חד ואם אמרינן דאחים שחלקו אסור להם לחפור כמובן גם לרבי יוחנן כמו שהבאנו לעיל דרבי אילא בשיטת ר"י היא תשאר לנו קושית הגמ' דיהא אסור לחפור ולקבור מתייהם עד יהושע בן נון, וזה לא מסתבר. אלא דנימא דבכה"ג הוי כמו אנן סהדי דנותן רשות אחד לשני הא אמרנו לעיל דלא מהני נתינת רשות, על כל פנים מוכח מכאן דבאחין מותר לחפור, ואם כדברינו דבאחין מותר עוד נוסף מה לי אחין או שאר כל אדם. ובזה אפשר למצוא מקור לשיטת הרמב"ם דבקנין לזמן מותר לחפור.

אלא דזה אינו דבהל' שמיטה ויובל פי"א הל' כ' כתב הרמב"ם האחין שחלקו מחזירין וכו' לא תבטל חלוקתן מכמות שהיתה, ועיין בכ"מ. ובפני יהושע גיטין מ"ח מבאר דברי הרמב"ם דזה רק לקיים מצות ושב לאחוזתו אבל חלוקתם הוא כמו שהי' בתחלה, ממילא אינו רא'י מאחין שחלקו למכר לזמן קצוב.

גם מה שכתב הרה"ג הנ"ל וז"ל: אלא שאותו דיוק שהוצאנו מהרמב"ם בהגדרת ההבדל שבין קנין הגוף לשעה לקנין פירות שהוא תלוי בזה אם יש לו רשות לחפור בשדה או לא נראה שהוא תלוי במחלוקת בין הסמ"ע לבין החלקת מחוקק אהע"ז סי' צ' אם הרשות ביד הבעל לחפור בנכסי אשתו בורות לדעת הסמ"ע רשאי ולדעת הח"מ אינו רשאי.

ובאמת נראה שיש בענין מחלוקת קדומה של אמוראים בב"ב נ' לענין ולא לאיש חזקה בנכסי אשתו וכו' אמר רבא לעולם בבעל וכגון שחפר בה בורות רב יוסף אמר לעולם באחר וכו' הנה יוצא מזה מבואר דעת רבא שאין רשות לבעל לחפור וכו' אולם רב יוסף שלא קיבל תירוצו של רבא חולק כנראה על הנחה זו וסובר שהבעל רשאי לחפור ע"כ לא שייך לומר שתמחה והי' מוכרח להעמידה לענין אחר שהחזיק בשדה עכ"ל.

ובזה הוא מתרץ הקושי' הידועה על הרמב"ם שפסק קנין פירות לאו כקנין הגוף ופסק שהאחים שחלקו לקוחות הם והקשו שא"כ איך מצא ידיו ורגליו בביהמ"ד ובקושית רב יוסף. ומתרץ דהרמב"ם שפסק כרבא דלאו קנין הגוף כקנין פירות משום דרבא סובר דאסור לחפור בקנין פירות אבל באחין שחלקו

שמותר לחפור דין קנין הגוף יש להם, אעפ"י שהם כלקוחות לענין חזרה ביובל ע"כ שפיר מביאים ביכורים.

ולי צ"ע בדבריו דהרמב"ם כתב החילוק בין קנין הגוף אף דלשעה לקנין פירות בפ' כ"ג ממכירה הל"ו וז"ל ומה הפרש יש בין המוכר קרקע לזמן קצוב ובין המקנה אותה לפירותיה, וכתב שהקונה לפירות אינו יכול לבנות ולהרוס אבל הקונה לזמן קצוב מותר לו לבנות ולהרוס. והטעם מובן שהקונה לפירות אין לו בקרקע ולא כלום ומשום דאינו שלו אסור לו לחפור וא"כ נראה באחין שחלקו כיוון דפסק דלקוחות הן ויש לאח בשדה רק קנין פירות ולא כקנין הגוף להרמב"ם א"כ איך נימא דהיתר החפירה עושה קנין הגוף, הא להרמב"ם הוא ההיפך משום דהוי שלו עושה היתר החפירה ולא להיפך.

ומה שכתב ששאלה זו אם בקנין פירות מותר לחפור במחלוקת היא תלוי דלדעת רבא אסור ואילו לרב יוסף מותר, נראה דאינו כן, דאם נאמר דלר' יוסף מותר לחפור א"כ למה לנו תקנת אושא שאשה שמכרה בנכסי מלוג ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות וכתב הרשב"ם ב"ב נ' משום דהוי לוקח ראשון ואם נאמר דיש לבעל היתר חפירה בקרקע איך יכלה בכלל למכור, אלא דכבר הקשו התוס' בכמה מקומות וביבמות ל"ו ע"ב ד"ה קנין פירות וז"ל לד"י למה הוצרך לתקן כיון דכקנין הגוף דמי ותירצו דקנין הגוף דאשה עדיף שאין לבעל פירות אלא מכוחה ועוד דאין לבעל פירות אלא בתקנה דרבנן, עכ"ל, וכך בתוס' גיטין מ"ז ע"ב בד"ה ולביתך עיי"ש וא"כ איך מביא ראי' מרבא דאמר דבעל אסור לחפור ויהא כן בכל קנין פירות דילמא יהא אסור לחפור הלא בכל קנין פירות דעלמא יש לו להקונה קנין מן התורה.